

Càntic de les criatures.
Les paraules d'un pobre
que celebra

Víctor Herrero

Víctor Herrero de Miguel és frare caputxí i poeta. Es va llicenciar en Filologia Clàssica i en Sagrades Escripures, i es va doctorar en Estudis Bíblics a la Universitat Pontifícia Comillas, on fa classes actualment. Ha publicat diversos estudis sobre poetes contemporanis i sobre la Bíblia hebrea.

Aquesta publicació es distribueix gratuïtament. Col·labora i uneix-te a les persones que ho fan possible Bizum codi: 05291

- Transferència: ES23 2100 3205 1225 0002 4607
- www.cristianismejusticia.net/donatius

Edita Cristianisme i Justícia. Roger de Llúria, 13, 08010 Barcelona
Tel. 933 172 338, e-mail: info@fespinal.com, www.cristianismejusticia.net
Imprimeix: Ediciones Rondas S.L. Dipòsit Legal: B 11120-2026
ISBN: 978-84-9730-576-1, ISSN: 0214-6495, ISSN (virtual): 2014-6574

Dibuix de la portada: Roger Torres. Edició: Anna Barba i Santi Torres
Traducció del text: Núria Garcia i Caldés. Maquetació: Pilar Rubio Tugas
Imprès en paper i cartolina ecològics. Maig del 2026

CÀNTIC DE LES CRIATURES
LES PARAULES D'UN POBRE QUE CELEBRA

Victor Herrero

Pròleg	5
Introducció: el <i>Càntic de les criatures</i> , naturalesa i vincle	7
La condició de criatura: al llindar	9
El món i la fractura	15
Una manera d'habitar des de la gratuïtat	21
Epíleg: el <i>Càntic</i> com a camí	26
Breu reflexió final	27
Notes	29
Preguntes per a la reflexió	30

Càntic del germà Sol, de Francesc d'Assís (1182-1226)

Altíssim, omnipotent, bon Senyor,
teves són les lloances, la glòria i l'honor i tota benedicció.
A tu només, Altíssim, s'adiuen
i cap home no és digne d'anomenar-te.

Lloat siguis, Senyor meu, amb totes les teves criatures,
especialment mossèn el germà sol,
el qual és dia, i per ell ens il·lumines.
I ell és bell i radiant amb gran esplendor:
de tu, Altíssim, porta significació.

Lloat siguis, Senyor meu, per la germana lluna i les estrelles:
al cel les has formades clares i precioses i belles.
Lloat siguis, Senyor meu, pel germà vent
i per l'aire, ennuvolat i serè i en tota mena de temps,
pel qual a les teves criatures dones sosteniment.

Lloat siguis, Senyor meu, per la germana aigua,
la qual és molt útil i humil i preciosa i casta.
Lloat siguis, Senyor meu, pel germà foc,
pel qual il·lumines la nit:
i ell és bell i alegre i robust i fort.

Lloat siguis, Senyor meu, per la germana nostra mare terra,
la qual ens sustenta i governa
i produeix diversos fruits amb flors de colors i herba.

Lloat siguis, Senyor meu, per aquells que perdonen pel teu amor
i suporten malalties i tribulacions.
Beats aquells que ho suportaran en pau,
que per tu, Altíssim, seran coronats.

Lloat siguis, Senyor meu, per la germana nostra mort corporal
de la qual cap home vivent no pot escapar:
ai d'aquells que moriran en els pecats mortals;
beats aquells a qui trobarà en les teves santíssimes voluntats,
que la mort segona no els farà mal.

Lloeu i beneïu el meu Senyor i regracieu-lo
i serviu-lo amb gran humilitat.¹

La crisi mediambiental actual és un fenomen d'enorme complexitat, tant per la multiplicitat de factors implicats com per l'escala geogràfica dels seus impactes que, en el cas dels atmosfèrics, assoleixen una dimensió planetària. A això s'hi afegeix l'extensió temporal de les transformacions en curs: no parlem de dies o mesos, sinó de decennis i de tendències a mitjà i llarg termini. Aquesta magnitud en dificulta tant l'anàlisi com la comunicació; de fet, no és estrany que l'escepticisme davant el canvi climàtic s'alimenti, sovint, del desconeixement. Si a això hi afegim els reptes socials que es retroalimenten amb els ecològics, la «crisi socioambiental» –en paraules del papa Francesc²– s'eriueix com el repte més gran per a la humanitat al segle XXI.

Davant d'un repte de tal magnitud, és d'esperar que tots els actors capaços d'aportar una contribució positiva s'uneixin en la recerca d'alternatives: moviments ecologistes, partits polítics, científics, organitzacions ciutadanes, joves i estudiants. Tots aquests grups ja són interlocutors habituals en el disseny de polítiques mediambientals. A tots ells s'hi afegeixen les tradicions religioses, que promouen actituds d'admiració i respecte envers la natura i la vida humana. Amb diferents èmfasis

i conviccions, les religions ofereixen un missatge d'esperança per avui en destacar el vincle de la vida i dels éssers vius amb el Creador, i posseeixen una notable capacitat de mobilització i de promoció de comportaments ètics que afavoreixen la justícia socioambiental.³

L'encíclica *Laudato si'* (2015) del papa Francesc va marcar una fita en l'aportació de l'Església catòlica a aquesta crisi. En aquest text, publicat oportunament abans de la COP21 de

París, el Papa proposa una lectura teològica sobre la cura de la «casa comuna». Per fer-ho, parteix de l'estat de la qüestió en base a dades científiques i estableix després l'abast d'una lectura creient fonamentada en la condició «criatural» de l'ésser humà i la natura en què aquest s'insereix. El caràcter moral del problema rau en el reconeixement de l'origen humà d'aquestes alteracions, mentre que la resposta creient es planteja com una profunda conversió capaç de restaurar relacions justes amb els altres, amb la creació i amb el Creador.

En aquest context de contribucions religioses se situa la publicació d'aquest quadern, que coincideix amb el 800è aniversari del *Càntic de les criatures* de sant Francesc d'Assís. El *Càntic* és, potser, un dels himnes cristians de lloança més coneguts. L'espontaneïtat del text i la seva intensa descripció de la natura el converteixen en un missatge poderós sobre la interacció entre les criatures i el seu Creador.

La figura de sant Francesc, el *Poverello* d'Assís,⁴ gaudeix d'un enorme atractiu universal, dins i fora de l'Església. És un personatge estimat per la seva pobresa radical i la seva alegria profunda, que crida l'atenció per la coherència i radicalitat de les seves opcions. Sant Francesc destaca per la seva entrega als pobres i marginats, per ser promotor de la fraternitat universal i per la seva humilitat i senzillesa. És, també, un treballador per la pau amb un amor excepcional per la creació,

motiu pel qual el recordem en aquest moment.

L'autor d'aquest quadern és Víctor Herrero de Miguel, frare caputxí, filòleg i doctor en Sagrada Escripura per la Universitat Pontifícia Comillas, on imparteix classes. Com a profund coneixedor del *Càntic de les criatures*, la seva anàlisi no se centra en claus lingüístiques, sinó en les repercussions socials i de conversió a l'«ecologia integral», terme proposat pel papa Francesc. Així, el *Càntic* no és només una referència per titular l'encíclica papal, sinó un veritable preàmbul del seu contingut.

Òbviament, el text de sant Francesc no és un tractat sobre les condicions socioambientals actuals, però sí que ens introdueix en una relació fraterna amb tot allò creat que desqualifica qualsevol mirada utilitarista, reduccionista, possessiva o manipuladora. El que la humanitat ha après al segle XX –i que era insospitat al segle XII– és que aquest món té límits, límits físics que, si se superen, posen en risc la supervivència planetària. Tanmateix, aquest coneixement no és una sentència de condemna, cosa que ja intuïa sant Francesc: és possible canviar la nostra manera de viure i transformar les nostres relacions amb el medi ambient i entre nosaltres. La justícia és el camí estret per assolir la promesa que se'ns ofereix.

José Ignacio García
Director de Cristianisme i Justícia

INTRODUCCIÓ: EL CÀNTIC DE LES CRIATURES, NATURALES A I VINCLE

Aquest quadern vol dialogar amb el *Càntic de les criatures* com qui ha rebut una proposta d'existència. Més enllà de l'admiració estètica o de l'interès històric, ens preguntem què diu aquest poema a la nostra època, a les criatures a les quals ens correspon ara transitar pels camins del viure.

El *Càntic* és un poema, és a dir, una manera d'estar en la vida, una manera de rebre i crear realitat. En els seus versos, Francesc d'Assís no analitza ni explica: afegix món al món i deixa que aquest parli. La paraula, forjada als afores, s'ofereix com a companyia en la seva humilitat.

Cap de nosaltres som amos ni estranys, al món. Tots en participem. El *Càntic* ens recorda que la naturalesa és llenguatge i vincle, que no hi ha coses, només presències; que no hi ha objectes, solament germans. I aquesta manera d'anomenar revela una manera feliç de ser.

Però el *Càntic* no és només celebració. És també consciència de la fractura. No defuig el dolor ni la mort, els acull sense anul·lar-los. La seva lloança és capaç de sostenir la pèrdua sense caure en l'abatiment ni en l'evasió. Sense separar la bellesa del sofriment o la gratitud de la solitud, Francesc ens ofereix una mirada que sosté viva en la penombra la flama d'una llum.

I, com que darrere del poema hi ha el poeta que el va compondre, les preguntes ens porten també a la persona: qui és aquest Francesc d'Assís que va anomenar germà el vent i va proclamar la castedat de l'aigua? Quin an-

hel va anar conduint la vida d'aquest home que va acabar agermanat amb la mort?

Aquest quadern no és cap aproximació devocional ni erudita, sinó una cerca: una manera de dir i d'habitar el món que sigui, alhora, casa i trànsit, descans i responsabilitat. I recorrerem

el poema com si Francesc fos entre nosaltres, assenyalant amb el dit la realitat en què vivim, o com si el baf que cobreix el mirall després d'una dutxa anés desapareixent a poc a poc i poguéssim, també a poc a poc, anar descobrint al vidre un rostre que abans vèiem entelat.

LA CONDICIÓN DE CRIATURA: AL LLINDAR

El *Càntic* atreu. El ritme que desprèn, la musicalitat, ens asserenen. Les relacions que neixen entre les paraules ens llancen al món amb una gran capacitat de descobriment dels vincles i de conrear-los. El poema dibuixa el món com a casa i es converteix en llar perquè no conté cap barrera, no conté cap lloc que sigui triat, seleccionat, exclòs. Francesc no adoctrina, no proclama, no exhorta. Tampoc explica. Ni defineix. Simplement anomena. I ho fa cantant.

La força del cant: una llengua que acull

L'opció d'aquest home per la pobresa li ha anat ensenyant a prescindir també d'aquells béns immaterials la possessió dels quals és un llast més pesant encara que el dels diners. Per això Francesc renuncia a convèncer, a argumentar. No aspira a la raó. Tan sols taral·lareja, xiula, deixa que allò real es faci sentir. Aquí, en aquesta levitat, descansa la força del poema. Enfront de la cerca de rèdit o d'eficàcia, el *Càntic* celebra l'esplendor d'un llenguatge que es converteix en dansa. El

registre no és el del discurs habitual: la paraula que beneix s'obre a la trobada amb la vida.

El *Càntic* acull el sol, les estrelles, la terra, el foc... i en aquesta obertura al que existeix hi ha un fet decisiu: el món apareix com un filat de presències i no com a recipient de matèria indiferenciada o casual. El que és neutre i és mut adquireix veu i forma, de manera que el poeta, en cada línia del poema, ens situa al llindar i ens empeny a reconsiderar la nostra manera d'habitar la vida. Ell, paladejant el seu misteri, roman al nostre costat en aquesta intersecció entre l'endins i el fora, en aquest

lloc de trànsit que, per orientar-te en una direcció, et descol·loca a l'inici. Al lllindar del *Càntic* sentim l'obligació de detenir el pas, de suspendre els judicis, d'escoltar.

Rere el llenguatge, la persona. Rere aquesta manera d'anomenar hi batega una manera de viure, el recorregut vital d'un home concret.⁵ Francesc, poeta, descobreix en la paraula una manera d'habitar. Cada síl·laba és casa seva, cada frase del *Càntic* és ell mateix aventurant-se en el descobriment del real. Donar nom és donar lloc, reconèixer una presència en un moment i un angle determinat. Anomenar la lluna com a germana implica haver reconegut, doblement, un lloc per a ella i per a un mateix i, també de manera doble, haver estat capaç de descobrir una tendència al vincle, un impuls de sortida i acolliment, els vïmetes d'una relació. Enfront de la quantificació de la realitat, el llenguatge delicat del *Càntic* ens recorda que les paraules també allotgen, acompanyen, ens fan lliures.

Francesc, potser per això i al contrari del que esdevé en altres escrits seus redactats en llatí, va donar forma al poema a través de la llengua de la gent, l'anomenada *vulgar*. És el que avui dia es coneix com el dialecte *umbro*. Queda clar, d'aquesta manera també, que la seva intenció no és convertir-se en arquitecte d'un edifici d'erudició, sinó aixecar –amb la precarietat de les seves paraules i de la seva vida– una barraca humil i ampla, oberta, en la qual les seves germanes i els seus germans puguin viure, al costat de l'escalfor del foc d'una veu recognoscible. Al lllindar no hi ha jerarquies, tampoc lingüístiques: tothom el pot traspasar, afegir-s'hi i escoltar. Passa

aquí una cosa semblant al que passa amb la llengua grega en què es van escriure els evangelis, molt lluny de l'espendor dels filòsofs i poetes d'Atenes: la senzillesa de l'expressió equival a la capacitat d'empara. És com si d'una sala, perquè hi càpiguen més refugiats, es retirés tot allò que resulta accessori. Això no significa que el *Càntic* –com l'Evangelí, com una església cistercenca– no sigui en el seu abandonament un recinte de bellesa i veritat.

L'experiència del lllindar: fragilitat i atenció

I tanmateix, el lllindar no és tan sols lloc d'inici. Allà s'hi sent la intempèrie. I Francesc ho sap prou bé: el seu cant brolla de la feblesa, de la malaltia, de la profunda nit fosca que el seu cor travessa i, també, de la ceguesa gairebé total que l'acompanya en aquests anys. Enmig de la tenebra, la paraula des punta amb una estranya lluminositat, com el primer llamp d'una tempesta que no s'espera. Aquesta paradoxa és fonamental i coincideix amb una mica del que la pròpia experiència vital no deixa d'avisar-nos: el lllindar –el trànsit, el despertar lent– és sempre un lloc diàfan, una manca de protecció, una oportunitat nua i, per això, exposada.

La condició de criatura ens introdueix als afores. Vivim marcats per la ferida i oberts a ella, i des d'ella anem construint vida durant el temps de la vida, món al lloc del món. L'autosuficiència no existeix. No existeix l'autarquia. Depenem de l'aire, de la terra, del got d'aigua, de l'amor dels altres. Francesc sap que el seu cant recorre la intempèrie.⁶ Cadascun dels versos del

poema coneix els límits. No hi ha paraula que no faci mal. La lluminositat del cel brolla dels seus ulls que no hi veuen. El goig de la flama és cantat per un home gairebé destruït. Res té a veure, el *Càntic*, amb l'alegria d'una nit de festa.

Acostar-nos al *Càntic* és disposar-nos a travessar aquest llinard. No ho fem amb l'actitud del turista que, caminant de pressa, observa des de fora; tampoc amb la de l'investigador que necessita etiquetar-ho tot. Escoltar el *Càntic*, acceptar la invitació a una manera diferent de tractar amb el que és real, exigeix atenció, presa de consciència i desig d'obertura a una realitat més profunda. Al costat del llinard, Francesc ens allarga la seva mà ferida. El pobre, el germà, el poeta ens deixa la seva veu també ferida que, com un bàlsam, ens calma i alhora, com una alarma, ens desvetlla.

Ser criatura és ser en relació

L'home, presència que reconeix altres presències, és criatura acompanyada de criatures. El seu lloc al món no és el centre d'un cercle perfecte. No hi ha centre, perquè no existeix perfecció ni hi ha circumferència. I tampoc hi ha un amfiteatre dissenyat per a ell, des d'on veure-ho tot i jutjar-ho tot. Llançat a la vida, viu als llinars, entre la plenitud que descobreix com a anhel i la finitud que hi atorga realitat. Així ho ha anat comprenent Francesc. Així ens ho ensenya la seva vida feta paraula en el poema: ser criatura no és la condició idònia per a un lament, sinó la possibilitat d'una llibertat que es descobreix en l'exercici de la relació.

Tot gest de la vida, també el més desatès, és un do que ens precedeix. Ningú ha comprat l'existència, ningú ha passat unes oposicions per poder néixer. Ser criatura significa rebre. I, com ens ensenya el *Càntic*, prendre consciència de ser criatura equival a mesurar la pròpia vida sempre en relació. Dient germà al foc, germana a l'aigua, Francesc reconeix una realitat que escapa de l'autosuficiència i s'obre, per necessitat i per opció, a la trobada amb una altra realitat, la d'un altre ésser, que comparteix característiques semblants: fragilitat, capacitat d'obertura i recepció.

Aquest descobriment, que ens podria semblar gairebé ontològic, ens disposa a una aventura, a un èxode sens fi que constitueix la prova del veritable ésser: no és la possessió, no és la cerca constant d'una suposada essència pura el que ofereix l'espai d'una realitat més gran, més pròpia, sinó la gratuïtat, el reconeixement d'una precarietat capaç de constituir-se en do. No és que, una vegada cobertes les nostres necessitats, una vegada sadollats, puguem donar, sinó que, encara mancats i precaris, sempre ens és possible donar-nos. El *Càntic* de Francesc ens ensenya que el lliurament és possible perquè la llibertat consisteix en reconeixement i acolliment. Cada ésser que ens envolta, cada alteritat (la de la pedra, la de la brisa, la del rostre d'aquell amb qui em trobo) recorda que l'existència és un regal que interpel·la, que condueix a la cura i a l'atenció.

En bona part, la profunditat del goig neix d'aquest caràcter sempre exposat, obert a la recepció i a l'entrega. La vida com a criatura no consisteix en la configuració d'un projecte d'auto-

realització que es pugui anar verificant progressivament. Més aviat s'assembla als compassos d'una dansa, a un moviment sovint imperceptible –uns mil·límetres tot just– que ens fa habitants més profunds del misteri, que ens transforma i ens llança en una direcció.

En el llenguatge del *Càntic*, les criatures no són abstraccions metafísiques ni objectes susceptibles de quantificació. Cadascun dels éssers que apareix en el poema són anomenats d'una manera concreta, vinculada i única, d'estar al món, de constituir-se en vida. Per això, la paraula *humà* no és un adjectiu que marqui una excepció, és més aviat una invitació a reconèixer una manera de ser al món, d'estar sota la seva empara i de tenir-ne cura. Des de la perspectiva franciscana, la criatura humana és també medidora. Participa d'un ordre que la precedeix i l'acull, i al seu torn pot transmetre aquest acolliment a altres criatures. Ser criatura és habitar la tensió entre rebre i donar, entre contemplar i actuar, entre la solitud íntima i la intimitat que es descobreix en la trobada.

Com altres criatures animades, també la criatura humana coneix el naixement, la lenta formació, la decrepitud, el patiment, la mort. I hi ha una cosa poètica en aquesta finitud, alguna cosa que en revela la dignitat, la veritat més palesa del seu ésser. Ser criatura, enmig del marc de la vida biològica, no consisteix solament a patir limitacions que restringeixin. En el límit hi ha la capacitat de sorpresa i alegria, sobre ell s'assenta l'amor.⁷

Viure com a criatura en companyia de criatures ens llança al reconeixement d'una dependència que es descobreix com a arrel. No es tracta d'un demè-

rit, d'una característica defectuosa de l'ésser a què es pugui posar remei mitjançant alguna estratègia. Habitem els afores, allò imperfecte, al costat d'uns altres que són com nosaltres. La presa de consciència d'aquest vincle possibilita encaminar la vida, en un procés lent i delicat, cap a un agraïment que acabarà sent gairebé un acte reflex. Es tracta –ho veiem al *Càntic*, on Francesc és tan present i el culte al seu ego queda tan a fora– de desaprendre dinàmiques molt exercides però superficials (exigència, acumulació) i anar reemplaçant-les per allò que de veritat es troba en l'arrel: recepció agraïda, sobrietat generosa i fèrtil. Hi ha en la no expectativa de retorn una felicitat que coneix el fruit en caure de la branca.

La responsabilitat de la paraula

Darrere del *Càntic*, que és el món convertit en poema, hi ha el poeta. I és que la criatura humana té el do de la paraula, que és consciència i llibertat. Aquestes qualitats no l'aïllen ni l'aixequen sobre els altres éssers, no la disgreguen. La responsabilitat és també un regal, perquè anomenar és reconèixer i, quan anomena, l'home s'agermana amb el que és anomenat i es fa càrrec de tot allò a què la seva paraula ha aconseguit donar veu. Cada síl·laba del *Càntic* és un gest de reconeixement i d'atenció: «Lloa't siguis, Senyor meu, per la germana lluna i les estrelles». Altra vegada hi ha, en aquesta arrencada de l'estrofa, la delimitació d'un trànsit, els contorns d'un nou llinar, perquè el que aquí trobem no és cerca de coneixement –Francesc no mesura ni pesa els astres de la nit– ni tampoc hi

ha cap delit esteticista. Tot el que anomena i la manera de fer-ho contribueix a la restitució d'un lloc en la xarxa de l'existència, per a allò que és anomenat i per a l'ull que el veu. Es tracta de recordar que en la petita, o aparentment inerta, presència de les coses batega el signe d'un do.

Tots els nostres gestos, cada paraula i un silenci del qual som també capaços es poden convertir en actes d'hospitalitat. El *Càntic*, en el ritme que el transforma en música i en la profunda senzillesa de les seves paraules, és casa d'acolliment del real i escola en què l'ànima aprèn els paràmetres d'una vida nova. L'humà, el més humà de l'humà, resideix en la capacitat d'agrair la vida, i cuidar-la, reconeixent-hi la generositat d'una presència.

L'entrellaçat poètic del *Càntic*, la comprensió de la vida com a poema, ve a dir-nos que no existeix l'aïllament. Cap home és una illa i, per això, la identitat de cadascú es va forjant en obertura a les presències que descobrim al món. El poema de la vida ens ensenya que la fraternitat no és abstracció política o teològica i tampoc és una meta moral. És la manera més fidel d'inserir-nos al món, de ser peça al tauler del món, de ser món. És la manera de dir la veritat del món: tots participem de la mateixa xarxa, tots som receptors, recipients i dadors de la gratuïtat de l'ésser. Anomenar el germà vent o la germana mort és reconèixer que cada ésser mereix respecte, cura i amor.

La dimensió temporal, encara que no aparegui desenvolupada de manera explícita al *Càntic*, també forma part de la seva arrel. Francesc, que al final anomena la mort, deixa entreveure al

poema que ser criatura significa acceptar la finitud, agrair-la. Si cada instant és un regal i en cada trobada amb la realitat se'ns atorga la capacitat, sempre doble, d'un acolliment i un lliurament, llavors la transitorietat conscient que ens habita pot servir per emmarcar cada do, per potenciar la seva dinàmica, per orientar-nos. La criatura participa del flux ininterromput de recepció i dació, és ella mateixa cadència d'aquest ritme de la vida que es diu gratuïtat.

Si ens submergem en les pàgines de la Bíblia veiem, en la narració mítica de la creació, que a la criatura humana se li presenta l'existència com a do gratuït. Els dos relats amb què s'obre el Gènesi, adoptant perspectives diferents, presenten aquesta mateixa idea. Així, al Gènesi 1, l'ésser humà –última de les criatures creades– rep la vida sobre l'empara de tot el que existeix. La seva tasca consisteix a aprendre a rebre i a exercir la cura. De manera anàloga, tot i que en ordre invers, el Gènesi 2 fa que la humanitat habiti el jardí quan encara no hi ha altres éssers bategant en la seva superfície. L'home es convertirà d'aquesta manera en testimoni de l'aparició de la vida i serà el seu ofici primer contemplar-ho tot i atorgar a cada cosa i a cada ésser un nom, el que resulti més precís, el més apte. Veiem aquí, en aquest encàrrec –inserir en el que existeix i cuidar-lo, anomenar tot el que aparegui– com la capacitat humana es desplega en aquesta sèrie d'accions poètiques: acceptar un lloc, demanar permís, deixar ser, trobar un nom. L'acte adàmic d'anomenar les criatures transcendeix la mera denominació: implica reconèixer el lloc propi al cosmos i assumir la responsabilitat ètica de la seva custòdia.⁸ Francesc

d'Assís, al cap dels segles, palesa això mateix en un cant que integra el poètic, l'espiritual i l'ecològic: la criatura no exerceix com a subjecte de domini, sinó com a testimoni contemplatiu i custodi de l'harmonia creacional.

Ser criatura significa, de la mateixa manera, romandre obert al misteri fonamental. La realitat, que no és susceptible de ser conquerida sinó interpel·lant, ens instrueix constantment, ens convoca. Aprenent l'art de l'escolta, ateses les veus del quotidià, ens sentim cada vegada més dins de la trama de la vida. Francesc, el poeta, agermanant-se amb les criatures, ens revela que el món és llenguatge viu: cada criatura parla, cada presència pronuncia alguna cosa que té a veure amb quelcom nostre. La humanitat es desplega completament en l'exercici d'acollir, interpretant-lo, aquest llenguatge pri-

mordial, i en la resposta atenta, profunda, devota, reverent.

D'aquest vincle és d'on és possible que brollin formes concretes de vida, opcions ponderades que uneixen a l'íntim l'expansió del fratern. La criatura que comprèn el seu lloc en la xarxa de la vida es va despullant de la supèrbia del propietari, de la indiferència del foraster. Obert davant els seus passos, el sender de la vida ofereix la possibilitat d'equilibrar, subtilment, límits i possibilitats, concreció i transcendència.

Així ho canta el *Càntic*: ser criatura és habitar amb el cor disponible al que ens precedeix i ens sobrepassa, acceptar la vulnerabilitat com a condició de llibertat autèntica, reconèixer la xarxa de vincles que ens acull i respondre a la convocació constant de la vida, amb gratitud profunda, amb sobrietat, amb amor.

Presències convocades

Sol i lluna, aigua i vent, foc i estrelles... Al *Càntic*, l'enumeració no és inventari ni catàleg, sinó que cada nom i el trenat de tots ells constitueix una invocació. Francesc convoca cada ésser, recorre la fraternitat de les presències. Encara que és possible descobrir les geometries compositives en el poema,⁹ la llista dels éssers que habiten en el seu interior no obeeix una jerarquia ni es configura segons rangs ni respon als mecanismes d'un sistema. Es tracta d'un cor que s'amplia, perquè el seguit de crides no s'esgota. Al cor de Francesc, en la seva veu convocant, les criatures no són exemples ni imatges, sinó noms propis de quelcom concret i únic que formen part d'un conjunt no idealitzat, lluny de l'abstracció. Es tracta del sol que escalfa, de la lluna que illumina, de l'esplendor recognoscible del foc. Són cossos, presències pures.

Aquesta manera de reconèixer presències i de convocar-les contrasta amb altres maneres de viure. Per a la mirada tècnica, el món és un conjunt de recursos. En els ulls idealistes del

romàntic, es converteix en escenari. En tots dos casos, tot s'estreny, la realitat es dilueix: instrument per aconseguir alguna cosa, decorat sobre el qual projectar l'emoció. El *Càntic* escapa de totes dues reduccions.

Una veu integrada

El que aquí és decisiu, el que provoca que davant seu es creï sempre un gran silenci, és que el *Càntic* no contempla el món des de fora. Borges, en unes paraules plenes de lucidesa, va dir que Francesc ja va escriure el poema i que «el poema és inesgotable / i es confon amb la suma de les criatures / i no arribarà mai a l'últim vers / i varia segons els homes».¹⁰ Això significa que entre el món i el poema de Francesc no existeix distància estètica ni mirada dominadora, que el mapa coincideix gairebé al mil·límetre amb el terreny. I és que al *Càntic* no hi ha cap traça de descripció externa. Qui parla, com un ventríloc, fa que els altres parlin. Que els éssers apareguin amb la seva veu i que aquesta veu, la de cadascú,

reveli el seu ser germans. Al *Càntic* –i per això causa respecte i tremolor gairebé escoltar-lo– no hi ha taxidèrmia, classificació de fòssils, sinó una xarxa viva de relacions entre éssers que encoratgen, que són reconeguts en la seva concreció (cadascú és únic) i en la seva capacitat d'integrar-se en el que és comú, de crear de fet el que és comú, de sostenir-ho. La fraternitat no és imatge. El sol no és matèria útil, és germà.

La veu poètica de Francesc –recorrem: rere el poema, el poeta i en el poeta un home– ens fa veure que el món no ens pertany, que la realitat és do, no propietat ni projecte. Francesc habita la sorpresa radical, que il·lumina, cada dia amb una llum no usada, les mateixes coses. Així és com es renova quotidianament el miracle que cada ésser existeixi, aquest ésser concret, que ocupa un espai en l'espai on jo em moc. D'aquesta sorpresa, en el creient Francesc, neix la lloança, com a goig incontenible, desbordat.

L'epifania del quotidià

S'escolta en els matisos del *Càntic* la veu del salmista: «El cel parla de la glòria de Déu, l'estelada anuncia el que han fet les seves mans» (Sl 19,2). El nostre poema també és litúrgia, lloança senzilla del prodigi quotidià. No hi ha en cap vers cap traça de majestuositat, no hi ha encens, sinó herba. La santedat, el caràcter sagrat i religiós de la vida no necessita que les coses i els éssers siguin separats del curs normal del seu existir. Per què aixecar un temple, sembla que ens digui el *Càntic*, si podem reconèixer l'atri, l'absis i les naus del temple de la vida?

El terme llatí *mundus*, amb la seva ambigüitat entre ordre i ornament, és contemplat en el poema com una llar compartida. La lloança, així, és un gest d'hospitalitat. És com si inserint els éssers al cor del poema, deixant-nos a nosaltres també un espai entre el que lloen, Francesc preparés a cadascú un lloc on estar. La fórmula podria dir això: ets en la mesura en què agraeixes. Mitjançant la benedicció –ho veiem en cada estrofa i en el filat d'unes estrofes amb unes altres–, cada criatura adquireix un lloc, al mateix temps que deixa espai perquè les altres criatures, mitjançant la seva manera de lloar, també trobin un espai.

Resulta significatiu que els éssers nomenats al *Càntic* no siguin els més excepcionals ni els més estranys sinó els més elementals: el sol, la lluna, l'aigua, el foc. El fonamental, el que sosté la vida. En lloc de fixar l'atenció en l'extraordinari, Francesc gira els ulls al primer, a allò de sempre. D'aquí –que bé que ho saben els nens i alguns ancians i alguns poetes– brolla la sorpresa. Es tracta de l'epifania del quotidià, que educa les nostres mirades cap a la importància del que sosté l'existència: llum, fruits, aigua, brisa, terra.

Una ètica de la fraternitat per a avui

Estem al davant d'una pedagogia espiritual. El que fa el poema convocant les criatures com a comunitat és convidar-nos a viure en relació, a coexistir. Anomenant el vent com a germà, com a germanes les estrelles, se'm recorda que no estic sol, que la meua vida penja de vincles múltiples, que la meua vida

també els crea. Se'm recorda que en la trobada hi ha la cura i també després. Com caminar cap al meu germà amb la intenció de treure profit d'aquesta trobada? Com acomiadar-me d'ell pensant a aniquilar-lo? Aquesta ètica de la fraternitat no ens mobilitza des de postulats d'amenaques o amb la promesa (terrenal o celeste) de retribució. La confiança es fonamenta en el poder veritable del reconeixement, en el lligam indestructible que desplega el vincle entre les criatures.

Ecologia integral i reconciliació

En un món travessat per la crisi ecològica, per la indiferència davant la devastació de les guerres, el *Càntic* pot semblar, i així serà per a molts, com una melodia bonica i estèril. Què arreglem, cantant aquesta cançó? És cert que Francesc no escriu un tractat científic d'ecologia, que no analitza les causes que hi ha darrere de cada bomba. No pronostica ni fa disseccions ni balanceja. El seu punt de partida és un altre i també és divers el seu objectiu. Les seves paraules, igual que la vida, deixen clar que la terra no és un magatzem ni l'aire un abocador: nombroses presències comparteixen amb nosaltres el misteri de l'ésser. Si avui necessitem una ecologia integral és perquè hem oblidat el que Francesc va veure resplendir al cor de la seva pobresa: que la fraternitat travessa tota la realitat, que la cura no és estratègia, que és conseqüència de reconèixer un vincle.

Davant la urgència suscitada per la crisi ecològica, també el *Càntic* ens toca amb la veu i les vestidures d'un profeta escandalós.¹¹ Els habitants de la casa de

la terra gemeguen sota el pes de la voracitat. Les parets de la llar cauen. La desforestació, l'esgotament de recursos, la pèrdua de biodiversitat: són sempre els més febles els que més i abans pateixen les conseqüències d'un sistema que ho converteix tot en objecte de consum. Com cantar a la germana terra al mateix temps que la devastem? La lloança franciscana és un acte de justícia: donar veu a les criatures silenciades i confiar que la seva música ens transformi.

El món convocat per Francesc és un món reconciliat. No perquè les tensions en desapareguin, sinó perquè poden ser acollides en un mateix cant. El sol que escalfa massa, l'aigua que de vegades arrasa, el foc que pot devorar, res perd la seva ambivalència. I, tanmateix, no hi trobem enemics, en el poema. La poesia de lloança no cancel·la els riscos implícits en l'acte de viure. Els deixa intactes. El poema, de fet, ens condueix a la mort. I en aquesta capacitat d'integrar el que és contradictori resideix en bona part la seva força: la fraternitat és confiança.

Hi ha quelcom profundament poètic en aquesta manera de reunir el divers sense anul·lar-ho. El *Càntic* és polifonia: cada ésser té la seva veu, cada criatura el seu timbre, i totes formen una veu coral. Lluny de la uniformitat, la música de la vida es desplega en el poema com un teixit de diferències que ressonen unides. Francesc ja va experimentar, molt de temps abans, el que Emily Dickinson va escriure:¹²

Vaig morir per la Bellesa, però tot just
a la Tomba m'havia emmotllat
quan Algú que havia mort per la
Veritat
van deixar-lo a l'Habitació del costat.

Ell preguntà baixet: «Per quina raó he caigut?».
«Per la Bellesa», vaig dir.
«Jo per la Veritat: Ambdues són Una.
Nosaltres som Germans», Ell va afegir.

I així, com Parents que es van trobar
una Nit,
vam parlar entre les Habitacions,
fins que el Verdet ens va arribar als
llavis
i va tapar els Nostres noms.

(traducció de Marcel Riera)

Un cant nascut de la ferida

El *Càntic de les criatures* no va néixer en un jardí intacte. La seva font és una ferida. Malalt, gairebé ja cec del tot, trist davant les divisions existents entre els germans i descoratjat enmig dels dolors dels homes, Francesc dona forma final al *Càntic* quan la foscor amenaça amb embolcallar la vida. El poema brolla quan ell, al costat de les germanes pobres, resideix a Sant Damià. Acollit per unes altres que el cuiden, que pronuncien amb afecte el seu nom, aquest origen —la fragilitat, la dependència, la cura rebuda— és decisiu. No és un poema ingenu: estem al davant d'un himne travessat de nit.

També a través d'aquestes circumstàncies el poema arriba a nosaltres com les paraules d'un contemporani. Aquella sentència d'Adorno —«no és possible la poesia després d'Auschwitz»—, ha estat constantment desmentida, abans i després d'Auschwitz, per aquells que canten en la nit. Les seves veus ens arriben amarades d'un dolor que coneixem.

La desigualtat continua sent avui un dels noms més eixordadors de la ferida. Les fortunes desmesurades d'alguns contrasten amb la manca de tot i la fam de poblacions senceres. La bretxa no s'escurça, s'alça com un penya-segat sobre el qual cada vegada sembla més impossible bastir ponts o saltar. Migracions forçades, treballs precaris, vides descartades. La fractura econòmica estripa la carn dels més febles i genera, en el cor de molts, un escepticisme amarg quan se senten propostes alternatives de models diferents.

La globalització, sota el mantell de la qual neixen molts espais comuns, no ha creat comunitat. Disposem de tecnologies que ens connecten a l'instant i ens falta una poètica, un relat que ens uneixi. L'anglès dels negocis, de veritat fa més certa l'entesa entre els diferents? Ens trobem també immersos en la fractura cultural, en el desacord entre llenguatges i models. Les societats estan escindides entre memòria i avenir, modernitat i tradició, identitats tancades i cerques d'un futur obert.

Quan escoltem el cant de Francesc, és just que ens preguntem: com podem lloar el creador del cel quan, sobre la terra també per ell creada, transcorre com una ombra la vida de tantes persones? Sobre el tremolor de la realitat, no cauran un darrere l'altre desplomats els maons d'aquest temple de lloança?¹³ No hi ha una resposta analgèsica ni tranquil·litzadora. El *Càntic*, que és resistència, es filtra per la ferida sense tapar-la. Ens llança —fins i tot en la seva estructura és possible descobrir-ho— a l'entramat d'accions petites, de curt abast gairebé sempre, quotidianes. És com si després de la reiteració melòdica del poema —*germà, germana, ger-*

mà, germana— rebéssim la invitació de mirar també repetidament realitats que semblen esgotades, rostres que ja creïem del tot coneguts, situacions sobre les quals la desesperança ha segellat amb el seu lacre de plom un diagnòstic negre. És com si a còpia de mirar-les i mirar-les —com fa Francesc amb les criatures que l’acompanyen en el poema— els ulls se’ns anessin obrint i anéssim, també nosaltres, passant de la ceguesa a la contemplació.

En aquest context, el *Càntic* recorda que hi ha un llenguatge anterior a les nostres disputes: el que forja les paraules de l’elemental, del que ens sosté a tots. Sol i lluna, aigua i foc, terra i mort: realitats que cap grup posseeix en exclusiva, presències que ens excedeixen i ens convoquen. La invitació del *Càntic* consisteix a construir futur retornant a l’arrel.

Un cant que sutura ferides

Tampoc avui l’àmbit del religiós està exempt de la seva càrrega de dolor. Mentre que, en molts llocs, l’espiritualitat sembla quelcom irrellevant o sospitós, en uns altres s’instrumentalitza com a bandera identitària i és esperó de persecucions, deportacions i violència. Les diferents confessions religioses, l’església catòlica també, coneixen les divisions internes, la crisi de credibilitat i el llast que provoca caminar cap endavant sense perspectives clares de futur. La fractura religiosa es viu tant en la secularització radical com en els camins d’hibridacions febles, sense oblidar els fonamentalismes excloents i nocius.

El poema de Francesc, nascut en un context que coneix la tensió entre cler-

gues i laics, entre església jerarquitzada i moviments profètics, exhala una religiositat que —en ser cant— no s’imposa, però tampoc —com succeeix o pot succeir amb altres espiritualitats de la nostra època— automatitza ni aliena. En cada estrofa trobem gratituds, no doctrines, agraïment aliè a qualsevol mecanisme de control. Més eloqüent que el discurs, perquè ja n’és plena, la música del *Càntic* és teologia pastoral i mística.

El perdó

Cadascuna de les ruptures amb què el *Càntic* dialoga recorre no solament l’àmbit social, religiós, econòmic i cultural sinó també els espais més íntims de les nostres pròpies vides. Ho hem dit prèviament: rere el poema i el poeta hi ha l’home Francesc, per a qui el *Càntic* va ser també una manera concreta de reconciliació amb els seus germans, amb el seu cos malalt, amb l’ambigüïtat del món i fins i tot amb Déu mateix. Per això, l’estrofa dedicada al perdó, que antecedeix l’aparició de la mort, no és un apèndix moral, perquè hi batega el cor del poema: sense perdó el cant no és possible.

Continuem constatant, cada vegada que sorgeixen o aconseguen popularitat, que les iniciatives de mediació entre víctimes i victimaris o els intents d’articular una trobada entre aquells que lluiten en la guerra, susciten escàndol. El perdó aixeca butllofes, però continua havent-hi persones convençudes que sense perdó no hi ha vida. Imaginem per un moment que, al *Càntic*, hi esborréssim l’estrofa del perdó. Sentiríem que entre les criatures i la mort hi ha un buit que no pot ser creuat. En

el poema, com en la vida, solament la capacitat de reconciliació (és a dir: de relectura seriosa, profunda, generosa) fa possible el trànsit. Si estructuralment manquéssim de la capacitat de perdonar, la nostra existència seria incapaç també del cant, de la música, del camí.¹⁴

La ferida com a condició

El *Càntic* no nega la fractura: habita en el seu dolor, la il·lumina. En l'experiència de Francesc, la lloança no és el resultat final d'una harmonia geomètricament estable, no neix tampoc amb el propòsit d'assolir cap objectiu. El caràcter gratuït del poema, com la presència gratuïta de les criatures que el poema esmenta, és garant de la seva veritat. Com la veritat del sol, que brilla sobre un món indiferent, com la fertilitat de la terra.

La Bíblia coneix bé aquesta paradoxa. Hi ha salms de lamentació tra-

vessats per una confiança mancada de motiu. I tenim Job, que dona forma a la seva esperança mentre dissecciona el cadàver en el qual s'està convertint la seva vida. També el crit del Crucificat, que encara una absència i revela la fondària d'un tu que és possible invocar davallant verticalment per les parets infinites del buit.

Em sembla que el *Càntic* ens llança a acceptar la fractura no com a destinació sinó com a condició. Si l'hospitalitat del poema romangués reservada a aquells que han resolt els seus conflictes, ningú hi habitaria. Els que ens movem, entre goig i cansament, en la corda fluixa de la vida, els que ens sentim en relació real amb un Déu que no ens soluciona els problemes, els que albirem amb dolor i esperança la possibilitat de desplaçar de manera mínima l'aparentment ferri rumb de les coses, aquests –nosaltres, els imperfectes– vivim en el *Càntic*.

Hi ha un fil d'or que recorre el *Càntic* de cap a cap i és la gratuïtat. Totes les accions de totes les criatures són cantades sense referència al que cadascuna rep com a recompensa. En el poema no existeix càlcul de valor. Tampoc balança que ponderi què és més gran, quina criatura o quina acció aporta més al conjunt del món. La presència tan subtil de Déu en el poema és el garant d'aquesta gratuïtat, perquè és Ell qui, vivint-la en si mateix, la provoca. La dinàmica de la lloança escapa de la mesura de la taxació.

El paper de la mort, en aquesta aventura del gratuït, és central. Francesc sap que viure i morir formen un sol moviment. En el seu cant, en què la fragilitat és vincle que ens situa dins de la xarxa de totes les criatures, la mort, germana última i radical, ens recorda que no som amos, que no existeix autonomia absoluta, que cada vida es desplega en relació i dependència. Reconèixer-la és aprendre a habitar l'existència amb atenció, amb gratitud, amb cura. Anomenar-la no és resignació, és preparació, disposició a rebre el que ens precedeix i ens sobrepassa.

L'última germana: la mort

Avui, en les nostres societats occidentals, la mort –igual que la vellesa, la malaltia o el dolor– ha estat desplaçada i confinada a hospitals, estadístiques, paraules suavitzades que n'atenuen la veritat.¹⁵ Se celebra la joventut, el rendiment, l'acumulació, i queda amagat el que ens iguala a tots: la fragilitat, el límit, la caducitat de la vida. Però aquesta ocultació no elimina l'experiència del final, només ens priva de l'oportunitat de viure amb fondària, de reconèixer que cada instant, cada pre-

sència, cada trobada és un regal pur i gratuït, un pardal posat en una branca que demà no hi serà.

L'última germana del *Càntic* és la mort. Sabem que Francesc va afegir aquesta estrofa pocs dies abans de morir. Amb la mateixa naturalitat amb què ho fan el sol i l'aigua, la mort viu en el poema. M'agrada imaginar que la mort, última de les criatures, és també la primera lectora del poema. Que sobre ella s'han abocat, per primera vegada, els efectes benèfics de la composició. I així ella, la mort, seduïda per aquesta música de fraternitat veritable, s'ha atrevit a traspassar el seu llindar i, agosarada i tremolosa, ha volgut ser admesa en el cor de germanes i germans.

Una vegada dins del poema, la mort rep de les altres criatures el que cadascuna li dona i ella, de manera anàloga, també és portadora d'alguna cosa. La seva presència serveix de paràmetre verificador que, limitant-les, dibuixa per a cada criatura el marc de possibilitat de la seva existència. És el mateix que passa en geometria: les línies que defineixen el quadrat o el pentàgon com a tals. Per això, la seva inserció al *Càntic* no amenaça i menys encara paralitza el flux de vivacitat que percebem des de la primera línia. Així com anomenar-la germana no n'elimina el rigor ni el pes, tampoc la seva presència disminueix les característiques de cada criatura. És a dir, el fet que en el poema hi hagi la mort, no fa que el foc sigui trist ni descoloreix les flors que trobem en terra.

La consciència de finitud gratuïta no es contradia, al *Càntic*, amb l'esperança, també gratuïta, que es fonamenta en Déu. De fet, si llegim amb atenció l'estrofa de la mort, descobrim

en ella la profunditat d'un doble fons. Hi ha una mort, *corporal* en diu el *Càntic*, que iguala tothom: la germana última ens retorna a la nostra condició primera, la de criatures, i ens fa conscients que tot el creat comparteix la mateixa finitud. No hi ha privilegi que ens salvi, no hi ha poder que ens alliberi. I després hi ha el que el *Càntic* denomina «mort segona», que apareix connectada a dues destinacions: una per als que moren en «pecat mortal» i una altra per al qui és trobat per la mort «dins de la voluntat de Déu».

La lògica de la gratuïtat

Més enllà de comprensions escatològiques d'aquella època, crec que el que aquí trobem (un horitzó de salvació i un altre de condemna), pot ser llegit, des de la lògica del *Càntic*, centrant-nos en el més ençà i, més en concret, en la gratuïtat. Què és salvar-se i en què consisteix la condemna? Quin és aquest «pecat mortal»? Diguem-ho així: si la clau de la vida és la gratuïtat (aprendre a rebre, aprendre a donar), la paràlisi de la vida és l'obstrucció de la gratuïtat, és a dir, la possessió, el domini. També la tristesa de qui no se sent el centre gratuït d'un miracle. Pecat mortal serà llavors morir sent esclau i amo d'un mateix, sotmetent-se un mateix i patint els estralls que això provoca.

Després de la lectura pausada del poema, un es pregunta de nou si no és Francesc qui transforma la mort. És –diguem-ho com ho diria un poeta– com si la mort, sentint que el *Poverello* anomena delicadament el món, abandonés la seva cobdícia i es conver-

tís ella també en germana. Hi ha aquí –diguem-ho ara amb un llenguatge diferent– la paraula plena de veritat d'un home que ha sabut orientar la seva vida des de la perversió (la contemplació del conjunt des d'un mateix com a centre) cap a la conversió (la comprensió d'un mateix des del conjunt de la realitat).

Francesc, sense llum als ulls, acaricia la castedat de l'aigua i la robustesa del foc, lloa la teologia del sol i la nocturna bellesa dels astres; sense veure-hi, descobreix la solidaritat del vent i el caràcter matern de la terra. Els últims versos, dedicats al perdó, la malaltia i la mort, són la clau de lectura de tot l'anterior, la confirmació que no estem davant una impostació lírica, un joc floral; al contrari, la poesia de Francesc, integrant en el conjunt del creat la cara més problemàtica de la realitat, revela la fondària a la qual ha arribat la seva vida, la transcendència encarnada amb que contempla el món.

Cap a una praxi de l'existència

El *Càntic de les criatures* no s'ofereix com a document final d'una reunió de savis. Cada paraula, cada estrofa és una porta entreoberta envers una forma de vida que ens convida delicadament a construir i a habitar. No és un text per a especialistes ni una peça de museu. És una pràctica, una respiració, una manera d'estar al món que s'aprèn en el frec amb el real, en l'escolta atenta, en el lliurament silencios.

Habitar el món com ho fa Francesc –en aquesta paradoxa: desinstal·lant-se– significa anar fent més permeable el real. Es tracta d'atendre la crida de les criatures. En el cant no hi

ha voluntat d'afirmació perquè el que canta, molt lentament, s'ha anat buidant de l'afany de domini i dels impulsos de control. És un pobre enriquit per la vida que, quan anomena el sol i la mort, condueix el llenguatge cap a una forma de justícia.

La sobrietat i l'atenció

Aquesta manera d'estar, com tot el que és decisiu per a la vida, no es gesta en la cambra cuirassada de l'abstracció. Gestos petits, fidelitat al que és quotidià, silenci i conversa són els pupitres on aquesta lliçó es va aprenent. Es conrea en l'argila de la qual estem fets, perquè també és argila. No pensem en perfeccions que deixin enrere el que és humà. Francesc no ensenya des del púlpit, trepitja sempre terra. La seva paraula no busca impressionar perquè, quan compon el *Càntic*, ha vist ja de cara les moltes màscares de la vanitat i l'ego. En la sobrietat del seu cant –en la nau d'aquesta església cistercenca– la paraula és com el sol entrant per l'ogiva: és lleu, i tot ho omple. Mitjançant aquest poliment, el món s'expandeix, perquè viure amb sobrietat és obrir-se al que és suficient, acceptar el límit, deixar espai a l'inesperat.

La sobrietat franciscana, més que una estètica del buit, és una ètica de la llar. Hi ressona la intuïció de Joan Duns Escot: la singularitat irrepètible de cada ésser creat. Per a Escot, cada criatura posseeix una *haecceïtat*, una concreció que la fa única no per la seva utilitat, sinó pel seu ésser. Aquesta visió metafísica es modela en una sensibilitat bolcada en allò concret: cada criatura mereix ser anomenada no com a part d'un sistema sinó com a presèn-

cia irreductible. La sobrietat, llavors, no és manca, és respecte.

L'atenció, en un món on cada cosa i cada ésser són presències úniques, no és vigilància ni control. És presència plena, mirada que no redueix, una escolta que no interromp. Francesc atén el món com qui contempla el rostre d'un fill que neix o d'una mare moribunda: amb sorpresa, amb tendresa, amb tremolor. L'atenció ja és cura, ja és vincle. S'hi conrea una ètica que no coincideix amb la norma, que accepta la seva condició de pelegrina perquè neix del reconeixement profund de la dignitat del que és viu.

Quan Simone Weil afirma que l'atenció és un acte d'amor ens recorda que coneixement i amor es busquen sense descans. L'atenció de Francesc, que no és un mètode pràctic per assolir més benestar ni beneficis més grans, el fa porós davant el que l'envolta, permet que l'altre el descentri i el desplaci, que el convoqui. Aquesta atenció, que enfoca amb lents d'augment el que és fràgil i el ferit, és una forma d'hospitalitat, és en si mateixa la unitat de cures intensives d'un hospital de campanya.

La gratitud

D'on neix aquesta forma d'atenció? Doncs de la consciència de gratuïtat. Una altra cua enroscant-se en si mateixa: atenem quan descobrim el do i percebem la vida com a do quan romanem atents. Sí, la gratuïtat és origen, és cortesia envers el que és real. El cant gratuït és certesa del fet que encoratjar és un regal, que el món és do. És una forma d'intel·ligència, la més alta.

Així és: en la tradició franciscana, la gratitud és una forma de coneixe-

ment.¹⁶ És el saber del cor, el saber que no acumula, que acull i escampa. Que fals seria tot si Francesc hagués estat un teòric de la gratitud, si no l'hagués viscut i convertit en cant! I que ample és l'espai de l'escola franciscana de gratitud: aquí ningú es doctora, ningú ocupa càtedres, aquí tots som pàrvuls fascinats per la bondat, cuidadors sense càlcul de la bellesa del món.

Aquesta manera d'estar no s'imposa. És oli abocat que t'arriba. Es transmet com es transmet la llum: per proximitat i per irradiació. Francesc no argumenta ni convenç. La seva vida és testimoniada, el seu cant és eco. En ell no hi ha tesi. I aquesta presència transforma, no perquè té poder, sinó perquè fa olor de la veritat del que no busca imposar, del que s'ofereix sense condicions, del que roman obert.

Habitar el món com ho proposa el *Càntic* implica acceptar la fragilitat com a condició, no com a defecte. És comprendre que el límit no és obstacle, sinó lliandar. Que la vulnerabilitat no ens separa, que ésuntura. En la ferida compartida es forja la fraternitat. En la consciència de finitud s'obre l'espai per a la cura, per a la tendresa, per a la responsabilitat. No hi ha camí sense límit, no hi ha comunió sense risc. Som com falciots sota la pluja.

La fragilitat com a lloc teològic

La tradició franciscana –això és pur cristianisme– ha comprès la fragilitat com a lloc teològic. En la psicologia ferida, en el cos nafrat, en la vida exposada, es revela la veritat de l'ésser. Francesc canta des de la malaltia, des de la ceguesa. La seva caixa de res-

sonància és la intempèrie. I en la intempèrie no hi ha evasió. Als afores es resisteix, es configuren alternatives per a una vida diversa. En el desert hi ha tendes i hi ha consol.

El temps, en aquesta manera d'estar sobre el fang, no es mesura en hores ni en assoliments. S'habita. Cada moment, irrepetible i significatiu, cada paraula pronunciada és ocasió de reconeixement i relació. La vida no es dissol en la pressa ni en la superficialitat, es desplega amb ritme propi, amb cadència que permet percebre la trama de l'existència i respondre-hi amb poèticitat. Habitat amb atenció generosa i conscient, el temps obre oportunitats de goig i responsabilitat.

Germans i germanes en la fragilitat

La fraternitat no és una idea abstracta ni un ideal moral; és pràctica quotidiana, manera de presència, disposició a reconèixer i acollir l'altre. Francesc ens mostra que cada ésser humà, com

cada criatura, mereix atenció, respecte i cura. La fraternitat del *Càntic* sorgeix de la consciència que tots participem de la mateixa xarxa, que cap vida és prescindible, que cada gest d'obertura i atenció enforteix la trama de l'existència. Viure d'aquesta manera implica superar la indiferència, l'exclusió i la jerarquia, i conrear la generositat silenciosa que acull i protegeix.

Aquesta manera d'estar no conclou ni es clausura. No és un gest aïllat ni una elecció ocasional: és manera de viure. Cada acció, cada paraula, cada silenci s'inscriu en un patró de relació amb el món que s'aprèn, es practica i es transforma en hàbit. La vida es converteix en *Càntic* en la mesura en què cada instant pot ser viscut amb sobrietat, atenció i gratitud, amb obertura i cura, amb reconeixement de la fragilitat i la dignitat del que ens envolta. Francesc ens ensenya que l'art d'habitar el món és inseparable de l'art de cantar, amb plenitud i coherència.

En aquesta manera d'estar no hi ha centre, perquè tot és perifèria. Hi ha xarxa, hi ha vincles, hi ha recers. El pensament franciscà, des dels seus orígens, ha defensat aquesta visió relacional del cosmos. Des de la mística de Clara fins a la teologia de Bonaventura, s'ha afirmat que el món no es posseeix, es contempla; no s'explota, es cuida; no es domina, es beneeix. el *Càntic* no és una síntesi d'aquesta tradició: és el seu origen i, beneïda paradoxa, la seva brúixola i la seva meta.

«Hem de néixer dues vegades per viure una mica, encara que només sigui una mica. Necessitem néixer a la carn i després a l'ànima», escriu Christian Bobin,¹⁷ i en aquesta doble gestació es concentra també la manera franciscana d'estar al món. El primer naixement ens llança a la realitat, ens dona cos, pes, història. El segon, més lent, més secret, atorga mirada i tremolor. Francesc, que ha nascut per la carn a Assís i per l'àni-

ma en la ferida, canta des d'aquest segon naixement. El seu *Càntic* no és la postal de qui ha arribat. És certificació que la vida és camí amb peus descalços sobre el fang que ens sosté.

En aquest cant de carn, cada criatura és germana, cada instant lllindar, cada gest és llavor. I nosaltres, els que encara aprenem a néixer, podem deixar-nos tocar per aquesta música que convida.

BREU REFLEXIÓ FINAL

En aprofundir en el *Càntic de les criatures*, la figura de sant Francesc d'Assís se'ns mostra amb un atractiu renovat: «Era un místic i un pelegrí que vivia amb simplicitat i en una meravellosa harmonia amb Déu, amb els altres, amb la natura i amb ell mateix. En ell s'adverteix fins a quin punt són inseparables la preocupació per la natura, la justícia amb els pobres, el compromís amb la societat i la pau interior».¹⁸ En sant Francesc convergeixen els grans reptes del nostre temps –la pobresa i el medi ambient– amb una joiosa obertura a la transcendència i una interioritat cuidada. Probablement, en cap altre moment de la història no hem necessitat tant aquesta manera de constituir-nos com a persones i com a creients.

No n'hi ha prou amb fer una anàlisi encertada de la realitat ni amb disposar de la base científica que adverteix sobre els riscos actuals. Tampoc no és suficient la implementació de polítiques o la sempre ambigua implicació del món econòmic; sovint, el desig sincer de contribuir al canvi conviu amb l'interès corporatiu per millorar la reputació o la imatge pública. Si en algun àmbit de la vida humana el blat i el jull creixen junts, és precisament en aquest intent d'«ecologitzar» l'eco-

nomia i promoure la sostenibilitat. Per això, la complexitat de la situació exigeix un discerniment més gran i més profund. I el discerniment no és un càlcul fred de pros i contres. Com recordava Teilhard de Chardin, aquest és fruit d'una «indiferència apassionada». La nostra mirada al món no neix del càlcul equidistant, sinó d'una interacció intensa i apassionada, moguda pel reconeixement de la iniciativa de Déu.

Els reptes socials i ambientals no se superaran amb simples ajustos o

canvis superficials en el nostre estil de vida; requereixen una transformació social, econòmica i cultural de gran abast. Com ja s'ha esmentat, aquest escenari és inèdit per la profunditat dels seus impactes, la seva escala planetària i el seu prolongat horitzó temporal. L'encíclica *Laudato si'* ho defineix com la necessitat d'un canvi de «paradigma» en les relacions socials. Des del segle XIX, l'anomenat «paradigma tecnocràtic» ha imposat una lògica en què la tecnologia i l'economia són finalitats en si mateixes, cercant un domini il·limitat sobre la natura i l'ésser humà. Aquesta lògica de subordinació i explotació, justificada sota la promesa del desenvolupament, es nega a acceptar límits físics, fet que dificulta l'adaptació a un context que garanteixi la vida en lloc de posar-la en risc.

La resposta a aquest model és l'«ecologia integral» proposada pel papa Francesc.¹⁹ Segons aquesta visió, la cura del medi ambient és inseparable de la justícia social, l'economia, la cultura i la vida quotidiana. La fe ens revela que tota la realitat està interconnectada: l'existència no es compon d'objectes aïllats, sinó de vincles de dependència, col·laboració i —en paraules de sant Francesc— de germanor universal. Aquesta és la gran aportació del cristianisme avui: veure la realitat com un dens tapís d'interconnexions que ens convida al respecte, l'admiraació i l'estima per tot allò existent.

Parlem, per tant, d'una autèntica «conversió ecològica», que sorgeix quan la trobada amb Jesucrist impregna totes les dimensions de la vida.²⁰ Per

al creient, aquesta trobada és la font del seu compromís per la justícia social i ecològica. Com insisteix el Papa: «Viure la vocació de ser protectors de l'obra de Déu és part essencial d'una existència virtuosa, no consisteix en quelcom opcional ni en un aspecte secundari de l'experiència cristiana».²¹

Aquesta presa de consciència eclesial es produeix, paradoxalment, en un context cada vegada menys favorable. Les instàncies internacionals destinades a donar resposta a la crisi mediambiental es veuen sotmeses a pressions que en limiten l'eficàcia. A més, en molts països s'impulsen contrareformes que, amb l'argument de recuperar la competitivitat, desregulen les emissions o redueixen els projectes de transició energètica cap a fonts renovables. Davant d'aquest panorama paralitzant, el missatge de sant Francesc, aprofundit per Víctor Herrero, aporta una novetat essencial: la necessitat de contagiar-se d'alegria i il·lusió per l'ecologia integral. Aquest compromís requereix una càrrega ètica i mística important, però també necessita persones capaces d'entonar un cant que sostingui l'esforç, tal com va fer el sant d'Assís: «En aquest cant de carn, cada criatura és germana, cada instant llindar, cada gest és llavor. I nosaltres, els que encara aprenem a néixer, podem deixar-nos tocar per aquesta música que convida».²²

José Ignacio García
Director de Cristianisme i Justícia

- 1 *Poesia italiana*. Edicions 62. Traducció de Narcís Comadira.
- 2 Papa Francesc, encíclica *Laudato si'*, núm. 139.
- 3 TATAY, Jaime. *Creure en la sostenibilitat. Les religions davant el rept mediambiental*, Cristianisme i Justícia, Barcelona, 2019, Quaderns CJ núm. 212.
- 4 «Poverello» ('pobret', en italià) és el sobrenom de sant Francesc d'Assís i fa referència a la seva vida radical d'humilitat, pobresa i amor per la natura.
- 5 Recomano la lectura de Niklaus KUSTER, *Francisco de Asís. El más humano de todos los santos*, Herder. Barcelona, 2003.
- 6 Sobre el dir i el viure, vegeu Basilio SÁNCHEZ, *El buen lugar*, Pre-textos. València, 2025.
- 7 Vegeu Josep Maria ESQUIROL, *L'escola de l'ànima. De la forma d'educar a la manera de viure*, Quaderns Crema, Assaig, Barcelona, 2024.
- 8 André WÉNIN, *D'Adam à Abraham ou les errances de l'humain. Lecture de Genèse 1, 1-12,4*, Cerf, coll. «Lire la Bible», núm. 148. París, 2007.
- 9 Es pot llegir l'aproximació d'Éloi LECLERC, *El cántico de las criaturas*, Ediciones Franciscanas Arantzazu. Oñate, 1988.
- 10 *Otro poema de los dones (El Hacedor, 1964)*, en Jorge Luís BORGES, *Poesía completa*, Destino, Barcelona 2010, p. 252.
- 11 Cf. Martín CARBAJO NÚÑEZ, «Il 'Cantico delle creature' e la sostenibilità. Ascoltare il grido della terra», a *Collectanea Franciscana*, 95 (2025), p. 5-23.
- 12 Emily DICKINSON, *Aquesta és la meva carta al món. Poemes escollits*. Escollits i traduïts per Marcel Riera, Proa, 2017.
- 13 Cf. José Ramón BUSTO SAIZ, *El sufrimiento. ¿Roca del ateísmo o ámbito de la revelación divina?*, Universidad Pontificia Comillas. Madrid, 1998.
- 14 Cf. Fidel AIZPURÚA, *Retos del franciscanismo para el siglo XXI*, Escuela Superior de Estudios Franciscanos, Madrid 2010, p. 95-104 (epígraf titulat: «el persistente reto de la misericordia»).
- 15 És molt lúcida la mirada sobre el tema que trobem a Byung-Chul HAN, *La societat pal·liativa*, Herder. Barcelona, 2021.
- 16 Consulteu Orlando TODISCO, *Il dono dell'essere. Sentieri inesplorati del medioevo francescano*, Edizioni Messaggero. Padova, 2006.
- 17 Christian BOBIN, *La más que viva*, Libros Canto y cuento, Jerez, 2015, p. 15.
- 18 Papa Francesc, encíclica *Laudato si'*, núm. 10.
- 19 Papa Francesc, *Laudato si'*, «Capítol IV: Una ecologia integral», núm. 137-162.
- 20 Papa Francesc, *Laudato si'*, «Capítol IV: Una ecologia integral», núm. 137-162.
- 21 Papa Francesc, *Laudato si'*, núm. 217.
- 22 Pàg. 26 d'aquest quadern.

PREGUNTES PER A LA REFLEXIÓ

1. En un món que sovint veu la natura com un conjunt de recursos tècnics o un simple escenari estètic, com canviaria la teva manera de tractar el que t'envolta si, com proposa el text, passessis de veure «objectes» a «reconèixer» germans i «presències»?
2. El quadern destaca que el *Càntic* va ser escrit per un home malalt, gairebé cec i en la foscor. Com pot la consciència de la teva pròpia fragilitat o «ferida» convertir-se, paradoxalment, en una font d'obertura i agraïment cap als altres i cap a la vida?
3. Si, tal com afirma l'autor, «cap home és una illa» i la nostra identitat es va forjant en l'obertura a les presències del món, quins vincles o relacions (amb persones, amb la natura o amb el silenci) sents que et defineixen més actualment?
4. El quadern planteja que «l'autosuficiència no existeix» i que ser criatura significa, fonamentalment, «rebre». En quins moments de la teva vida has experimentat aquesta veritat i què t'impedeix viure-la com un regal?

Si ho desitges, pots enviar-nos les teves respostes, reflexions i opinions al correu quaderns@fespinal.com. Per a nosaltres, conèixer-les és molt important.

Cristianisme i Justícia (Fundació Lluís Espinal) és un centre d'estudis creat a Barcelona l'any 1981. Agrupa un equip de voluntariat intel·lectual que té per objectiu promoure la reflexió social i teològica per contribuir a la transformació de les estructures socials i eclesials. Forma part de la xarxa de centres Fe-Cultura-Justícia d'Espanya i dels Centres Socials Europeus de la Companyia de Jesús.

Quaderns CJ

Darrers títols

- 238. *Del Sinode al jubileu: construint comunitat en diàleg*. C. Inogés
- 239. *Donar raó de l'esperança en temps d'incertesa*. F. J. Vitoria
- 240. *Cap al postcapitalisme*. R. Díaz-Salazar
- 241. *Testimonis d'un Déu que no estranya*. Cristianisme i Justícia
- 242. *El malestar bo*. R. Zafra
- 243. *Fe i justícia. Celebrant les nostres arrels*. P. Álvarez de los Mozos
- 244. *Desconnectats. Per una vida improductiva*. J. Laguna
- 245. *Càntic de les criatures. Les paraules d'un pobre que celebra*. V. Herrero

La Fundació Lluís Espinal envia gratuïtament els quaderns CJ. Si desitgeu rebre'ls, demaneu-los a:

Cristianisme i Justícia

Roger de Llúria, 13, 08010 Barcelona

93 317 23 38 • info@fespinal.com

www.cristianismejusticia.net

També podeu descarregar-los a:

www.cristianismejusticia.net/quaderns

Collabora amb nosaltres:

www.cristianismejusticia.net/donatus

Maig del 2026 • Tiratge: 35.000 exemplars

